

MUHAFAZA-İ MUKADDESAT CEMİYETİNİN DÜZENİ

Mustafa Suphi ve arkadaşlarına karşı, halkı Muhafaza-i Mukad-desat Cemiyeti'nin kışkırttığı bilinmektedir. Tam o günlerde Erzurum Müdafaa-i Hukuk Heyetinin toptan istifa ederek kurdukları bu Cemiyetin kışkırtmalarının arkasında ise, Erzurum Valisi (Rodoslu) "Deli" namıyla tanınan Hamit [Kapanlı] beyin* ve Şark Cephesi Kumandanı Karabekir Paşanın olduğu, T. İnkılâp Tarihi E. Arşivinde bulunan bir takım telgraflardan anlaşılmaktadır. Bu belgelerden, önce, Dr. Samih Çoruhlu takma adıyla *Yeni İstanbul* gazetesinde "İstiklâl Savaşında Komünizm Faaliyeti" adlı yazı dizisini yayımlayan, Kazanlı müteveffa tarih profesörü Akdes Nimet Kurat (15-16 Temmuz 1966 tarihli tefrikalarda) alıntılar vermiş; sonra da, Hikmet Bayur, *Belleter*'de çıkan "M. Suphi ve Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarda Akımlar" adlı makalesinde daha geniş aktarmalar yapmıştır.

Bu telgraflara göre, 2 Ocakta Karabekir, Vali Hamit beye "M. Suphi ve rüfekası Ankara'ya gönderilmemesi arzusu B.M.M. Riyasetinden ve Hariciye Vekâletinden makam-ı senaveriye tebliğ buyurulmuştur" demiş ve ona, bu görevi nasıl sağlayabileceklerini danışmıştır. Hamit bey, ertesi günkü cevabında, bu kişilerin sınır dışı

* Aynı zamanda Trabzon milletvekili iken, çıkarılan mebuslukla memurluğun bağdaşmazlığı yasası üzerine valiliği yeğleyerek Trabzon'a dönen, fakat oradan Erzurum Valiliğine atanan "Deli" Hamit bey, Erzurum'da 1920 Ekim ortalarından 1921 Haziran ortalarına dek on ay görev yapmış, Karabekir'le M. Suphi olayında işbirliği etmiş, fakat Albayrakçı Mithat olayında çatışmış ve Elâzığ'a gönderilmiştir. Bak. Kâmil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, s. 71-73. Hamit bey, daha Erzurum'daki görevine gitmeden, Trabzon'da eşrafı toplar ve onlara şöyle der (6 Teşrinievvel 1336 tarihli *İstikbal* gazetesinden dilce sadeleştirilerek *Meşhur Valiler*, s. 395):

"... Komünizm fikirlerinden esinlenen ve Halk Zümresi'ni teşkil eden bir kısım hiziplerin bazı başka yerlerde bağımsız hükümetler teşkilini ileri sürdükleri görülmekte ise de, bizim sosyal durumumuzun buna asla elverişli olmadığını ve bizim, doğudaki bütün dünyayı istilâ tasavvurunu besleyen emperyalistlere karşı olan siyasi inkılabı faydalı ve yararlı addedebileceğimizi ve ancak bu emelde onlarla müşterek olduğumuzu, bunun dışında onların Komünizm adını verdikleri düşüncelerin, bizim ruhsal, toplumsal, dinsel ve ulusal durumlarımıza uymayacağını ve bizim ulusal gelenek ve duygularımızın bundan ibaret olduğunu ve hükümetin her fiil ve hareketinde de bu gelenek ve duyguları nazarı itibara almaktan uzak olamayacağını ifade ederim."

Hamit Kapanlı'nın emirlerinin Tercüman gazetesini költür yayımları arasında çıkacağı ilân edilmişken, bu dizinin durdurulması izentive yayımları madan kalmıştır. Maamafih sitemiş olsaydı da, bu konuda, Hayri Orhun vs. tarafından hazırlanan Meşhur Valiler - 50 Ünlü Vâli (Ankara: İşleri Bakanlığı, Merkez Valileri Bütösu Yay., 1969) adlı kitapta (s. 436-37), onun hatıratından alıntılanan parçasındaki asıklamalardan daha fazlasının bulunacağı şüphesizdir.

edilmelerini önermiş, ancak "bu ihraç keyfiyetinin Kars'ta Rusların gözlerinin önünde vaki olması mahzurdan gayr-i salim bulunduğu için, keyfiyetin bendenize havale buyurulması eslem-i tarihtir" diyerek, gerekli düzeni kurmayı kendisi üstlenmiştir. Karabekir Valinin önerisini onaylamış ve ona şöyle bir taktik vermiştir: Erzurum'a vardıkları andan itibaren Suphi ve arkadaşlarına karşı halk kıskırtılmalı ve kendilerinde, Ankara'ya gidemeyecekleri, hatta Türkiye'de kalamayacakları izlenimi uyandırılmalıdır. Grup Erzurum'dan Trabzon'a yöneltmeli ve orada da aynı kıskırtmalarla karşılanmalıdır. Yalnız, bu gösteriler Suphi ve arkadaşlarının kişiliklerine karşı yapılmalı, dahası, Sovyetleri gücendirmemek için, "tezahüratın komünizm inkılâp âlemini okşayacak tarzda idaresine itina" olunmalıdır.

Tasarlanan düzeni uygulamakta kusur etmeyen Vali, Mustafa Kemal Paşaya şu kadar bilgi vermiştir: 16 Kânunusani 1337: "... Kâzım Paşa ile bu babta cereyan eden muhaberat neticesinde takarrür ettiği üzere, galeyanda bulunan halkın taarruzuna mahal vermeyecek, mumailleyle maiyetini mahfuzen hudut haricine sevk olunmak üzere Trabzon'a göndereceğim..." Bu belgeyi, andığımız tefrikada aktaran Kurat, "Mustafa Kemal Paşadan Vali Hamit beyin bu telgrafına ne gibi karşılık verildiği bilinmiyor" demektedir. Oysa, bu şifre-telgrafa Ankara'dan 18 Kânunusanide (vusulü 19) "Tedabir-i âliyeleri musiptir" diye karşılık gelmiştir: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, cilt IV, Belge 352, s. 369.

Ankara'dan 25 Kânunusanide Erzurum'a çekilen (vusulü 29) "Mustafa Suphi Efendinin refakatinde kaç kişi olduğunu, onların da kendisiyle birlikte gönderilip gönderilmediğinin işarını rica ederim. TBMM Reisi Mustafa Kemal" imzalı telgraf ise (*İbid.*, Belge 354, s. 370), Rasih Nuri İleri'nin sandığı gibi (*T.K.P. Gerçeği* s. 39), Vali Hamit beyin 16 Kânunusani tarihli telgrafına değil, 22 Kânunusani tarihli bir başka telgrafına cevaptır. (Bu telgraf için bak. Bayur, s. 647).

Cinayetten sonra, Şubat ayı başlarında, Vali Hamit beyle Dahiliye Vekili Dr. Adnan [Adıvar] arasında geçen, Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyetiyle ilgili bir telgraflaşma da çok ilginçtir (Bayur, s. 648-49).

Türk Komünist Fırkası Merkezi Komitesi'nin Harici Büro Başkanı Ahmet Cevad'ın [Emre], sıcağı sıcağına M. Pavlovic'e yazdığı, cinayeti sulatan mektubu, Mk kez çıkan *Revolutsionnaya Turtsiya* (Moskova, 1921, s. 119-21) kitabında yayımlanmış, Türkçe çevirisi ise, 1934'te Nihal Atsız tarafından *Orhan Derin*de basılmıştır. Metni aynı bah. Tevethopu, s. 241-42.